

Титаренко Валентина
доцент, декан факультету
технологій та дизайну,
завідувач кафедри теорії та
методики технологічної освіти
Полтавський державний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка.

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ РЕМЕСЛА В ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті показана важлива роль українських народних ремесел у художньо-естетичній підготовці учителів трудового навчання. Обґрунтована система формування художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання на факультеті технологій та дизайну, яка визначається як цілеспрямований, організований процес художньо-естетичної освіти, розвитку художньо-творчих здібностей та естетичного виховання.

Ключові слова: народні ремесла, народна творчість, національна культура, художньо-естетична підготовка.

В статье показана важная роль украинских народных ремесел в художественно-эстетической подготовке учителей трудового обучения. Обоснована система формирования художественно-эстетической подготовки будущего учителя трудового обучения на факультете технологии и дизайна, которая определяется как целеустремленный, организованный процесс художественно-эстетического образования, развития художественно творческих способностей и эстетического воспитания.

Ключевые слова: народные ремесла, народное творчество, национальная культура, художественно-эстетическая подготовка.

In the article the important role of the Ukrainian folk handicrafts is rotined in artistically-aesthetically preparation of teachers of labour studies. The grounded system of forming of artistically-aesthetically preparation of future teacher of labour studies is on the faculty of technologies and design, which is determined as the purposeful, organized process of artistically-aesthetically education, development, artistically creative capabilities and aesthetically beautiful education.

Key words: *folk handicrafts, folk creation, national culture, artistically-aesthetically preparation.*

В умовах сьогодення одним із найважливіших завдань, які стоять перед закладами освіти, є відродження української національної творчості у різних її формах. Основна цінність її полягає у впливі на мислення, думки людини як інструмента пізнавальної діяльності, комунікативні якості як засобу духовного та ділового спілкування і творчі здібності як основного засобу самореалізації особистості. На цій основі всебічно вдосконалюється й практична діяльність особистості – духовна і матеріальна своєрідність народного мистецтва, яка визначається соціально-економічними умовами праці та побуту, а також особливостями природних умов, у яких живе той чи інший народ. До того ж творчість кожного народу базується на власних національних традиціях.

Розвиток народних ремесел і художніх промислів в Україні має глибокі історичні витoki та національні традиції. Тісне переплетіння творчих проблем і виключно виробничих питань, нерозривний зв'язок сучасних пошуків із художнім досвідом попередніх поколінь характеризують ремесла та промисли як вид діяльності особливого типу.

Важливий вклад у прилучення молодого покоління держави до національних традицій рідного народу, до культурної спадщини покликані внести заклади освіти – виші, коледжі, загальноосвітні школи.

Головне місце у формуванні позитивного ставлення учнівської молоді до народної творчості належить учителю трудового навчання – адже саме у процесі трудового навчання виникає безпосередня можливість навчати учнів виготовляти посильні для них ужиткові вироби та оздоблювати їх у стилі українських народних мотивів і традицій.

Прилучення майбутніх вчителів трудового навчання до українських народних промислів, оволодіння майстерністю декоративної творчості впливає як на результати національного та естетичного виховання, так і на професійну майстерність, формує у них потребу творчої діяльності.

Упродовж багатьох років на факультеті технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка не припиняється плідна науково-дослідницька, методична і навчально-виховна робота з відродження народних ремесел. Традиційні українські народні ремесла та промисли промовляють до пройдешніх поколінь голосом мелодійної пісні, кольором блакитного неба, пшеничного поля і великої материнської любові. Результати художньо-творчої діяльності факультету і, зокрема, кафедри теорії та методики технологічної освіти впродовж багатьох років, яка здійснює художньо-трудова підготовку майбутніх учителів трудового навчання, відомі у багатьох країнах Європи та містах і селах України.

Проблемам відродження народних художніх ремесел присвячено праці Є. Антоновича, Л. Баженова, П. Білецького, Л. Гриценко, О. Данченка, Р. Захарчук-Чугай, Т. Кари-Васильєвої, О. Коберника, Л. Оршанського, С. Павх, В. Радкевич, О. Соломченка, М. Станкевича, Є. Сявак, В. Сидоренка, Т. Сиротенко, А. Терещука, Д. Тхоржевського, Г. Цибульової.

Під час створення творчих робіт студент самостійно виконує роботу, усвідомлюючи себе творцем, винахідником, проявляючи наполегливість, відповідальність, індивідуальність, наслідуючи найкращі традиції своїх пращурів, про які писав, і не одного разу, ще наш славетний земляк М.В. Гоголь: «у коваля Вакули був розмальований навіть погрібник, опішнянські гончарі з відчуттям великої гордості крокували біля своїх мажар, наповнених дзвінким гончарним крамом – мисками, макітрами, горщиками, везучи його на Сорочинський ярмарок».

Відомий дослідник української культури І. Огієнко (митрополит Іларіон) відзначив: «Сила нації – в силі її культури». А народна декоративно-прикладна творчість, як відомо, є однією із її складових. Через досконале знайомство з досягненнями минулого і уважне стеження за мистецькими процесами сьогодення, поцінування їх проходить шлях від традицій до новацій.

Так, гостинна світлиця у Больсені (Італія), прихистила виставку робіт українських та італійських вишивальниць. На виставці демонструвалися більше 40 робіт студентів і викладачів. Особливо відвідувачів зацікавили роботи Н. Вакуленко, І. Торовик, О. Костенко, Ю. Дашівської, Н. Тимошенко.

У сучасному глобальному світі очевидними стають позитивні його риси, особливо для освіти і культури. Що більший розвиток науки та технологій, то більше прагнення народів зберегти власну самобутність, культурну спадщину в історії, мові, музиці, танцях, мистецтві, творчості тощо.

Свідченням цього є договір про творчу наукову співпрацю, підписаний 29 вересня 2009 р., між Полтавським національним педагогічним університетом імені В.Г. Короленка та Воронежським державним педагогічним університетом.

Духовні та матеріальні компоненти національної культури визначають зміст виховання та навчання, а національні цінності становлять змістове ядро освіти. Яскравим проявом духовно-матеріальної культури українського народу є декоративно-прикладна творчість, яка виступає одним із важливих чинників формування людини і культури як духовної та творчої особистості. Тому нині наріжним каменем модернізації освітньої галузі є виховання особистості, яка глибоко розуміє і шанує свій народ, його історію, культуру і духовність, розвиває особистісні якості та здібності. Безперечно, особлива роль належить вищим педагогічним навчальним закладам, які виховують у майбутніх учителів відданість своєму народові і учительському покликанню, розвивають духовно-культурний світогляд, мистецький талант і хист.

Звертаючись до недавньої історії, зазначимо, що спонукати студентів до творчої художньо-естетичної діяльності на національних засадах – справа, яка зумовила заснування на факультеті у 1986 р. музею декоративно-прикладної творчості та розробки навчального плану з підготовки вчителів трудового навчання. Також запроваджена в цей період нова спеціалізація «Прикладна і технічна творчість» була вимогою часу.

Адже в 1990 р. на Установчому з'їзді Спілки майстрів народного мистецтва України наголошувалося, що з метою докорінних змін у національному вихованні молоді, відродженні духовно-культурної спадщини українського народу необхідно створити при педагогічних інститутах Вінниці, Дрогобича, Києва, Полтави відділення підготовки вчителів художньої народної творчості. Тому в концепції підготовки майбутніх учителів трудового навчання було покладено вимогу підготовки педагогічних працівників освіти, які змогли б на високому професійному рівні займатися відродженням народної творчості та її популяризацією в навчально-виховних закладах освіти.

Створенню музею декоративно-прикладної творчості факультету технологій та дизайну передувала багаторічна творча діяльність відділення народної вишивки факультету громадських професій в педагогічному інституті. За роки роботи відділення багато студентів інституту навчилися вміло поєднувати у виробках різні вишивальні техніки: хрестики та мережки, лічильну та художню гладь, створювати авторські роботи. Майбутні вчителі різних факультетів вивчали технічні прийоми української вишивки, специфіку

її поширення, орнаментальні особливості, колористичне вирішення властиве Гуцульщині, Наддніпрянщині, Поділля, Полісся та іншим регіонам України.

Навчально-перетворювальна діяльність у галузі декоративно-прикладної творчості на факультеті технологій та дизайну включає: вивчення історії та культурних традицій рідного краю, різних видів художніх ремесел; оволодіння техніками вишивки, в'язання, ткання, різьблення, уміннями створювати орнаменти, розробляти та втілювати художні проекти в матеріалі; опанування методикою викладання декоративно-прикладної. З іншого боку на факультеті проводиться широка позааудиторна робота: участь у науково-практичних конференціях, активне залучення студентів до художньо-творчої діяльності в проблемних групах із проектування декоративно-ужиткових виробів та гуртках і студіях із практичного втілення розроблених проектів; організацію екскурсій до виставкових зал і на підприємства народних художніх промислів; подорожей історико-культурними місцями рідного краю, етнографічних експедицій; роботу в архівах бібліотек і фондах краєзнавчих музеїв; участь у традиційних народних святах, етно-фестивалях; великій виставковій діяльності тощо.

Художньо-трудова підготовка студентів факультету здійснюється на етапі формування знань: від вивчення найбільш загальних категорій, принципів до пізнання понять, форм, способів зображення та стилізації образів. В той же час вона проходить різні стадії: від формування простих навичок і прийомів роботи з матеріалом до більш складних творчих методів перевтілення форм, змісту й образів у завершений художньо-естетичний виріб.

Система формування художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання на факультеті визначається нами як цілеспрямований, організований процес художньо-естетичної освіти, розвитку художньо-творчих здібностей та естетичного виховання на основі сукупності психолого-педагогічних закономірностей та обґрунтованих програмно-методичних документів, що здійснюється в нерозривному зв'язку з моральним, трудовим, екологічним і національним вихованням.

Українські народні промисли з його видами (різьблення по дереву, розпис, вишивка, ткацтво, гончарство) розкриває для студента світ реально існуючої краси, яка відіграє важливу роль у формуванні естетичного сприйняття та ставлення до довкілля, впливає на моральне виховання і є найважливішим стимулом активного суспільного життя, джерелом духовного багатства особистості, незмінним засобом естетичного виховання молодого покоління.

Поряд з поділом творів декоративно-ужиткової творчості за їх практичним призначенням у науковій літературі з другої половини ХІХ ст. утвердилася класифікація галузей декоративно-прикладної творчості за матеріалом (метал, кераміка, текстиль, деревина тощо) або за технікою виконання (різьблення, розпис, вишивання, вибивання, ливарництво, карбування, інтарсія тощо). Ця класифікація обумовлена важливою роллю конструктивно-технологічного початку в декоративно-прикладній творчості та її безпосереднім зв'язком із виробництвом. Вирішуючи практичні та художні завдання, декоративно-прикладна творчість належить одночасно до сфер створення і матеріальних і духовних цінностей. Твори декоративно-прикладної творчості невіддільні від матеріальної культури відповідної епохи, тісно пов'язані з її побутовим життям, з тими або іншими місцевими етнічними та національними особливостями, соціально-груповими та класовими відмінностями.

Декоративно-прикладна творчість має надзвичайно широкий спектр функцій, її доступність дозволяє кожній людині, у будь-якому віці, прилучитися до художньо-практичної діяльності.

Дослідженням встановлено, що українські народні промисли та художньо-творча діяльність, у яку включаються майбутні педагоги, є продуктивним засобом розвитку їх художньо-творчих здібностей, які розглядаються нами як специфічні здібності, що поєднують творчу уяву, образне мислення, фантазію, довільну пам'ять, увагу, асоціативне мислення та вміння творити за законами гармонії й краси. До умов, що визначають психологічну готовність до творчості можна віднести: а) сукупність спеціальних здібностей, знань, умінь і навичок; б) уяву (творчу, що породжує ідею, гіпотезу, задум а також підходить до їх реалізації); в) естетичну позицію, яка проявляється в емоційній чутливості людини до прекрасного, у відборі естетичних, моральних і загальнолюдських ідеалів та визначення відповідних графічних засобів для її вираження.

Цілісний процес формування художньо-творчої діяльності майбутнього вчителя трудового навчання здійснюється на факультеті технологій та дизайну шляхом органічного поєднання аудиторної роботи (лекції, семінари, практичні і лабораторно-практичні заняття, індивідуальні дослідницькі завдання, самостійна робота тощо) та позааудиторної (студії народних промислів; клуби за видами декоративно-прикладної творчості; створення музею українського рушника, декоративно-прикладної творчості; проведення різного рівня виставок, презентацій, майстер-класів, екскурсії до майстрів народної творчості і т.д.), теоретичної і практичної частини, оскільки у процесі

вивчення соціально-гуманітарних, психолого-педагогічних і фахових дисциплін студентами засвоюються знання, а під час виконання практичних робіт, практикуму в навчальних майстернях, педагогічної і технологічної практики формується естетичний досвід, уміння і навички перетворення предметів матеріального світу за законами краси і навчання цьому учнів.

Велику роль у художньо-естетичному вихованні учнів відіграє і цикл бесід, присвячений відомим майстрам декоративно-прикладної творчості рідного краю – лауреатам Державної премії імені Тараса Шевченка Н.Н. Бабенко, Л.С. Товстусі, О. Бабенку, Є. Пилюгину, О. Левадному.

Кращі зразки художньої вишивки творять члени спілки майстрів народного мистецтва України Л. Пілюгіна, Н. Вакуленко; класикою дереворізьби вражають твори полтавських різьбярів М. Зацеркляного, О. Олешка, В. Нагнибіди, А. і В. Маркар'янів; гончарні вироби лауреатів Державної премії імені Тараса Шевченка М. Китриша, В. Омеляненка та лауреата Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені Івана Нечуя-Левицького М. Пошивайла.

У процесі вивчення українських народних промислів використовуємо різноманітні тематичні альбоми, наприклад: «Виховання учнів на національно-культурних традиціях українського народу», а також альбоми з найкращими зразками виробів народних умільців Полтавщини (Л.І. Терник – різноманітні вироби, виконані полтавською традиційною вишивкою, Г.П. Гриня – чоловічі та жіночі сорочки, К.І. Федоренко – фотоальбом виробів з лози, М.Є. Китриша – виробів із глини – леви, барани, свистунці. В музеї знаходяться альбоми, які відображають передовий педагогічний досвід учителів міста з вивчення українських народних промислів – Л.М. Максименко, Л.І. Білоус, Л.І. Бондар, Ю.М. Єщенко, С.І. Крупицького.

Дуже важливим виховним моментом є те, що студенти поповнюють експозицію музею різноманітними виробами, старовинними речами, предметами побуту, які зберігаються в їхніх родинах. У музеї-майстерні можна бачити велику кількість старовинних рушників та сорочок, які зібрали студенти факультету. Тут є рушники з різних районів Полтавщини, особливу групу яких становлять рушники із зображенням мотиву «Дерево життя».

Велике значення в художньо-естетичному вихованні студентів мають радіо- і телепередачі. Так, лише за 2009 рік викладачі і студенти факультету брали участь у 15 різного роду теле- і радіопередачах. Наприклад, «Ранок на Лтаві». В цій передачі брала участь доц. Борисова Т.М. і студентка V курсу Ю. Максименко.

Важливо зазначити, що діяльність з вивчення і відродження українських народних ремесел на факультеті проходить під керівництвом досвідчених викладачів доц. Гриценко Л.О., доц. Кудрі О.В., доц. Яценко Л.І., доц. Цини А.Ю., ст. викл. Савенка І.В., асистентів Кіросір Л.М., Гладкого М.О. та навчальних майстрів Клітної О.В., Ситника В.І., Нагорної Н.О., Різник О.О.

Результатом плідної науково-пошукової роботи викладачів кафедри став підготовлений посібник «Традиційні народні ремесла Полтавщини», в якому розглядаються основні види ремесел, які притаманні Полтавському регіону.

Разом із д.п.н., професором, членом-кореспондентом АПН України А.М. Бойко підготовлено навчально-методичний посібник «Український рушник: засіб національного виховання і витвір народного декоративно-ужиткового мистецтва (на прикладі полтавського вишиваного рушника)», який містить як теоретичні, так і практичні відомості з історії створення вишитого рушника.

Доцентом кафедри Л.О. Гриценко та її учнями підготовлено мистецькі альбоми по «Писанкарству». Особливо слід наголосити на відтворенні кольорових таблиць писанок, як на папері, так і натуральних писанок на основі зібрання Катерини Скаржинської. Частина цієї колекції знаходиться у Полтавському краєзнавчому музеї.

Останнім доробком викладачів факультету необхідно назвати видання «Українська народна вишивка у творах полтавських майстринь» в якій міститься інформація про відомих майстринь Полтавщини, а також культурно-мистецькі заходи, які проходили на Полтавщині в останні роки. Це проведення Всеукраїнської культурно-мистецької й суспільно-політичної акції «Рушник національної єдності». Ця акція відбувалася у музеї українського рушника, де до творення рушника долучилися студенти II і III курсів факультету технологій та дизайну.

У серпні 2009 року на Національному Сорочинському ярмарку в садибі Хіврі відбулася обласна культурно-мистецька акція «Рушник Полтавської родини». Відомі майстри вишивки з Решетилівки, Карлівки, Миргорода, Гадяча та викладачі факультету технологій та дизайну і студенти V курсу брали участь у цьому дійстві.

Завершуючи екскурс у підготовку майбутніх учителів трудового навчання, хочеться пригадати неоціненні слова великого представника нашого духу і нації Івана Огієнка, який ще на початку минулого століття писав: «Тільки глибока ідея, вкупі з досконалою формою, роблять твір глибоким і не старіючим». Тож хай так і буде для всіх творців народного мистецтва

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є.А. Декоративно – прикладне мистецтво з практикумом у навчальних майстернях / Антонович Є.А. – К. : РНМК, 1993. – 112 с.
2. Білевич І.В. Виховна робота зі студентами в процесі вивчення народних ремесел / І.В. Білевич // Трудова підготовка в закладах освіти. – 1998. – № 1. – С. 46–50.
3. Бойко А.М. Український рушник: засіб національного виховання і витвір народного декоративно-ужиткового мистецтва (на прикладі Полтавського вишиваного рушника) : навчально-методичний посібник / А.М. Бойко, В.П. Титаренко. – Полтава : Верстка, 1998. – 72 с.
4. Гончар І.М. Історія українських рушників / Гончар І.М. – К., 1966. – 98 с.
5. Китова С. Вишивана літера, число і слово : Розшифровуючи тайнопис українського рушника / С. Китова // Укр. мова й літ. в серед. школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2000. – № 3. – С. 204–210.
6. Кульжинский С.К. Описание коллекции народных писанок. (Лубенский музей Е.Н. Скаржинской. Этнографический отдел) / Кульжинский С.К. – М., 1899. – Вып. 1. – 176 с.
7. Полтавщина. Історичний нарис. Народні ремесла Полтавщини. – Полтава : Дивосвіт, 2005. – 592 с.
8. Радкевич В.О. Технологія вишивки : підручник / В.О. Радкевич, Г.М. Пашенко. – [за ред. Н.Г. Ничкало]. – К. : Вища школа, 1997. – 303 с.
9. Титаренко В.П. Декоративно-прикладне мистецтво і дизайн у педагогічному університеті / В.П. Титаренко // Реклама і дизайн ХХІ сторіччя: освіта, культура, економіка : зб. наук. праць. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 18–20 вересня 2001 р. – [Ред. кол. : М.П. Ліфінцев, Є.А. Антонович, А.Б. Чебикін та ін]. – К. : ІППР, 2001. – Вип. 2. – С. 235–236.
10. Титаренко В.П. Декоративно-ужиткова творчість у позааудиторній роботі студентів / В.П. Титаренко // Формування здорового способу життя студентської молоді : реалії та перспективи. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава : ПДПУ, 2003. – С. 191–193.
11. Титаренко В.П. Декоративно-ужиткове мистецтво в системі національно-культурних традицій українського народу / В.П. Титаренко // Особливості підготовки вчителя обслуговуючої праці в сучасних умовах : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 25–26 жовтня. – Херсон, 2000. – С. 36–44.
12. Титаренко В.П. Методика викладання декоративно-прикладної творчості / Титаренко В.П. – Полтава, 2004. – 249 с. – *(надано гриф МОН України)*.
13. Титаренко В.П. Музей українських народних ремесел педагогічно-індустріального факультету / В.П. Титаренко // Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка мовою музейних

- експонатів : нариси про музеї, музейні кімнати, музейні аудиторії. – 2000. – С. 81–94.
14. Титаренко В.П. Полтавська область / В.П. Титаренко // Моя мала Батьківщина : географічний атлас. – К. : ТОВ «Видавництво «Мана», 2004. – С. 13.
 15. Титаренко В.П. Українські народні промисли: естетичні аспекти / Титаренко В.П. – Полтава, 2004. – 250 с.
 16. Титаренко В.П. Музей-майстерня з українських народних ремесел та його виховні можливості / В.П. Титаренко // Імідж сучасного педагога. – 2000. – № 4–5. – С. 46–47.
 17. Титаренко В.П. Об'єкти праці з українських народних ремесел : навчально-методичний посібник / Титаренко В.П. – Полтава : Верстка, 2001. – 148 с.
 18. Титаренко В.П. Полтавська традиційна вишивка: минуле і сучасне (виховний аспект) : навчально-методичний посібник / Титаренко В.П. – Полтава : Верстка, 2000. – 136 с.
 19. Титаренко В.П. Традиційні народні ремесла Полтавщини / Титаренко В.П. – Полтава : Верстка, 2002. – 360 с.